

Ære, frihet og fellesskap. Kjønnss- og generasjonskonflikter i klassisk patriarkalske minoritetsfamilier

Kort presentasjon av prosjektet

Dette er en fagbok for alle som vil forstå kjønnss- og generasjonskonflikter i klassisk patriarkalske familier i en norsk sammenheng. Den handler primært om vold og konflikt i familier med innvandrerbakgrunn. Hovedforfatteren Anja Bredal har forsket på tvangsekteskap og æresrelatert vold mm siden 1996. Kristin Mettenes vil bistå med innspill, særlig til kapitlet om hjelpernes utfordringer. Se mer utfyllende omtale under.

Boka bygger i særdeleshet på følgende forskningsprosjekt som Bredal har gjennomført:

- *Minoritetsjenter som bryter ut*, finansiert av ExtraStiftelsen, i samarbeid med Norske Kvinners Sanitetsforening
- *Unge menn og tvangsekteskap*, finansiert av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)
- *Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for sterk kontroll og vold*, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet

Målgrupper

Målgruppa er studenter og ansatte i helsevesenet, barnevern, politi, sosialtjenesten/NAV, familievern, skole og barnehage inkludert rådgivertjenesten og PPT, krisesentre, konfliktråd, frivillige organisasjoner og andre deler av hjelpeapparatet. Boka vil også være relevant for forvaltningen, journalister, politikere og trossamfunn.

Bokas innhold

Boka skal gi innsikt i en klassisk patriarkalsk familielogikk og de problematiske sidene ved slike nære relasjoner, særlig i møte med det mer individualistiske og rettighetsbaserte synet på barn og familie som dominerer dagens Norge. Dette gjelder særlig barn og unge som vokser opp eller flytter til Norge med bakgrunn fra Sør-Asia, Midt-Østen og en del afrikanske land¹, men også lukkede kristne trossamfunn vil bli berørt. Boka handler om de problematiske sidene ved de innvandrede familietradisjonene, og om konflikter som kan oppstå når to familielogikker møtes. Såkalt æresrelatert vold, tvangsekteskap og oppdragervold er viktige stikkord. Hvordan skal vi forstå disse overgrepene og konfliktene, hva slags hjelp trenger de unge og familiene, og hvilke utfordringer møter hjelperne?

Vi vet at mange hjelpere og andre i storsamfunnet kjenner seg usikre i møte med slike saker. Dette er nye og uoversiktlige problemkomplekser i seg selv. Samtidig er det betente temaer som både kan

¹ Fra hjelpeapparatet vet vi at også unge med bakgrunn fra Øst-Europa, som Polen, kan slite med noen av de samme problemene dersom familien er autoritær og/eller strengt religiøs.

utløse «berøringsangst» og inngrep på sviktende grunnlag. Et hovedmål er å bidra til at praktikere føler seg tryggere.

Kort sagt ønsker vi å skrive en fagbok som ikke finnes, men som er etterspurt. En bok som bidrar til forståelse også på et emosjonelt plan, og som tilbyr et alternativ til det språket som preger media og den offentlige debatten. Vi ønsker bevisst ikke å skrive en bok om alle sider ved disse familienes utfordringer. Vi vil prioritere å gå i dybden på de aspektene vi har mest kunnskap om, og der kunnskapshullet er størst. (Se under angående annen litteratur på feltet.)

Tentativ innholdsfortegnelse

Her presenterer vi noen av de temaene vi tenker boka skal inneholde, i form av smakebiter og stikkord. Kapittelinnholdet vil selvsagt bli drøftet nærmere med forlaget.

Kapittel 1: Innledning

Et kort innledningskapittel der vi forklarer hensikten med boka, målgruppe og tema/avgrensninger.

Kapittel 2: Klassisk patriarkalske familier: Kjønn og generasjon

Dette kapitlet skal trekke opp en teoretisk ramme. Vi introduserer og forklarer begreper som *klassisk patriarkat*, *kollektivism*, *æreslogikk*, *oppdragerstiler* mm. *Transnasjonalt familieliv*, dvs at familie- og slektsrelasjoner ivaretas over fysisk avstand og nasjonale grenser, vil stå sentralt. Vi berører også flukt/migrasjon, religion, diskriminering/rasisme og plasserer vårt hovedtema i forhold til andre kunnskapsfelt.

Vårt tema hører til kunnskapsfeltene «vold i nære relasjoner», barns rettigheter og kjønnslikestilling. I kapitlet forklarer vi hva vi mener med å ha et mangfoldsperspektiv på vold i nære relasjoner og barns rettigheter. Det handler om å ta høyde for både fellestrekk og forskjeller i forhold til majoriteten. Vi drøfter også ulike begreper som har vært lansert for å begrepsfeste det spesifikke ved volden: æresrelatert vold, vold i storfamilien, oppdragervold etc. Vi diskuterer hvorfor begrepene er omdiskutert og forklarer vår egen begrepsbruk.

For å gjøre framstillingen mest mulig pedagogisk og levende, vil de generelle poengene bli illustrert og utdypet gjennom konkrete case-beskrivelser. Vi ser for oss å konstruere to-tre personer/(stor)familier som kan være gjennomgangsfigurer i boka. Vi har erfaring for at dette er et nyttig pedagogisk grep for å få fram kompleksitet uten at leseren går seg helt vill i detaljer, og vi tror det vil bidra til å skape helhet og sammenheng i boka. For eksempel en jente som trues med tvangsekteskap, en gutt som er homofil, og en gutt som blir sendt til opprinnelseslandet fordi foreldrene er bekymret for rusbruken hans. Foreldrenes og søskens situasjon vil trekkes inn for å vise kompleksiteten i makt- og konflikthetene, slekta og storfamiliens betydning osv. For eksempel vil mors press på datteren henge sammen med svogerens press på broren, hennes ektefelle/datterens far.

Kapittel 3: Kultur. Veier ut av hodepinen

Selv om debatten om vold mot kvinner i etniske minoritetsgrupper har blitt mer åpen og nyansert, er den fortsatt preget av polarisering. Det framstår som om man er nødt til å velge mellom to posisjoner: de som fokuserer på kultur og forskjell, og de som framhever kjønn og likhet. Vår kjeppest er at dette er en falsk motsetning.

Kapitlets formål er å tilby noen måter å tenke om «vold og kultur» på, som viser vei ut av dette uføret. Særlig vil vi vise hvordan det går an å trekke inn kulturspesifikke aspekter ved vold og undertrykking uten å bidra til overgeneralisering og stereotypier.² Hva er kultur og kjønn, og hvordan henger begrepene sammen? Er det mer familievold i visse land og etniske grupper, og har det i så fall kulturelle årsaker? Er noen kulturer *mer* voldelige, eller er det mer snakk om kvalitative forskjeller?

Kapittel 4: Utbryterkvinner. Mellom frihet og fellesskap

Stadig flere unge kvinner med innvandrerbakgrunn får hjelp til å bryte med familien på grunn av tvangsekteskap, vold og kontroll. I media framstilles de som «utbryterdronninger» som forlater et kvinneundertrykkende regime for å leve sitt eget liv i frihet. "Hun ville bare leve som en vanlig norsk jente" er en gjengs formulering når enkeltsaker slås opp. I dette perspektivet handler kvinnenens autonomibestrebelse om å kunne *være seg selv*, fri fra familiens dominans og overgrep. Bruddet forstås som porten til et liv i frihet. Erfaringer fra hjelpeapparatet gir imidlertid et mer nyansert bilde. Vi vet at kvinnene står overfor store utfordringer, blant annet knyttet til savn og ensomhet, og flere vender tilbake til familien som har utsatt dem for vold og tvang. Mange hjelpere opplever dem som uselvstendige og inkonsekvente. De framstilles på én og samme tid som sterke og sårbare. Flere har vent seg til å leve et såkalt «dobbeltiliv».

Kapitlets formål er å redegjøre for den kunnskapen vi har om de unge utbryternes situasjon og framfor alt å skape større forståelse for kompleksiteten og ambivalensen. Hva er det som gjør at disse jentene bryter med familiene sine, og hva er det de bryter med? Hva får de til og hva sliter de med? Hvordan skal vi forstå deres autonomibestrebelse?

Kapitlet bygger særlig på prosjektet "Minoritetsjenter som bryter ut", finansiert av ExtraStiftelsen, i samarbeid med Norske Kvinners Sanitetsforening.

Kapittel 5: Sønn og bror: Mellom makt og avmakt

Unge menn som vokser opp med klassisk patriarkalske verdier i en migrasjonskontekst må forholde seg til tvetydige mannlighetsidealer. De befinner seg i et dobbelt krysspress: Tradisjonell maskulinitet gir dem visse privilegier mens foreldrenes tradisjonsbaserte autoritet krever inn- og underordning. Samtidig er begge autoritetsformer i krise: Foreldres autoritet er svekket, og kvinners stilling er styrket. Dette kapitlet handler blant annet om hvordan gutter og unge menn kan være berørt av tvangsekteskap, autoritær oppdragelse, kontroll og æresrelatert vold i nære relasjoner, både som utsatt og som utøver.

Gutter forventes å ta ansvar for familiens velferd og omdømme/ære, og innordne seg i fellesskapet. Menn kan bli tvunget til å avslutte et kjæresteforhold, og til å gifte seg mot sin vilje. Noen blir sendt på ufrivillige opphold i opprinnelseslandet. De samme unge mennene kan ha gjentatte erfaringer med misanerkjennelse fra den norske majoritetens side, både på skolen og i andre sammenhenger. De kan framstå som «vanskelige» og udisiplinerte, mens frustrasjonen i realiteten skyldes at de har det for strengt hjemme.

² Dette perspektivet er en videreutvikling av Anja Bredals artikkel: "Barnevernet og minoritetsjentes opprør. Mellom det generelle og det spesifikke" i Ketil Eide, Marianne Rugkåsa, Halvard Vike, Naushad A. Qureshi (red.) (2009), *Over profesjonelle barrierer - Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk

I flere familier læres gutter opp til å «passe på» søstre, slik at hun ikke skal få rykte som en «dårlig» kvinne. Dette er en tvetydig rolle der kontroll og omsorg er flettet i hverandre. Kontroll av søstre kan også være forventet fra kamerater. Unge menns ønske om en «ren kone fra opprinnelseslandet» kan ses som uttrykk for en frykt for å bli avvist eller dominert av «kvinner her».

Kapittel 6: Om seksualitet og kropp

Mens ungdomskulturen for øvrig preges av stadig mer fokus på sex, må jenter fra klassisk patriarkalske familier være jomfru til de gifter seg. De har strenge restriksjoner på kontakt med gutter. Det skal lite til før de blir stemplet som «dårlige jenter», og de bruker mye krefter på å manøvrere mellom ulike forventninger. Mye vold og familiekonflikter utløses av at jentene har hatt kjæresten eller blir beskyldt for det. Guttene på sin side har større rom til å gjøre seksuelle erfaringer, men får ikke nødvendigvis bestemme hvem de skal gifte seg med. Som brødre kan de bli pålagt eller påta seg rollen som sin søsters vokter, og byrden ved å kontrollere kvinners ærbarhet er strevsom i et land som Norge. Samtidig gir det et dårlig utgangspunkt for et likeverdig seksual- og kjærlighetsliv.

Kapitlet vil særlig se på konsekvensene av jomfrukravet på forholdet til seksualitet, kjønn og kropp – for unge kvinner, men også for menn og familiene. Manglende kunnskap, emosjonell fremmedgjøring, svake jeg-grenser, høyere aborttall, rekonstruksjon av jomfruhinner/hymenplastikk, særskilte utfordringer mht seksuelle overgrep og kjærestevold («jomfruhinneutpressing») er stikkord.

Kapitlet bygger blant annet på prosjektet “Minoritetsjenter som bryter ut”, finansiert av ExtraStiftelsen, i samarbeid med Norske Kvinners Sanitetsforening.

Kapittel 7: Små og store opprør. Hva slags hjelp trenger de?

I dette kapitlet reflekterer vi rundt hvilke spesifikke behov disse ungdommene har når de møter storsamfunnets institusjoner og hjelpeapparatet. Stikkord er: Sikkerhetsarbeid, ytre/fysisk vs indre/psykisk trusselbilde, traumer, selvstendigjøring/empowerment mm. Det skal handle om hjelpeapparatets profesjonalitet, om å være tilgjengelig, oppsøkende etc.

Kapitlet bygger blant annet på prosjektet “Minoritetsjenter som bryter ut”, finansiert av ExtraStiftelsen, i samarbeid med Norske Kvinners Sanitetsforening.

Kapittel 8: Hjelperens utfordringer

Et eget kapittel vil tematisere noen særskilte utfordringer som kan møte helpere i møte med unge som er oppvokst med sterk kontroll og lydighetsoppdragelse. Hvordan takler/rommer man den sterke ambivalensen som preger de unge? Hvordan unngå at jenta som har brutt med familien fortsetter å lyve for sine helpere, slik hun har lært å gjøre for å skaffe seg handlingsrom hjemme? Hvis hun har forlatt familien på grunn av vold og sterk kontroll - hvordan forhindre at hun «rømmer» hjem, eller hvordan forstå at hun gjør det? Hvordan hjelpe henne å ivareta sin sikkerhet uten å bygge et fengsel? Hvordan håndtere skuffelsen over at hun likevel gikk med på å gifte seg? Dette kapitlet vil særlig bygge på Bokollektivets erfaringer, men også på andre nøkkelpersoner med lang fartstid i hjelpeapparatet.³

³ Psykologer og andre fagfolk i vårt nettverk, for eksempel Trine Eikrem og Pia Aursand ved Enerhaugen familievernkontor, Anne-Marte Stifjeld ved Røde Kors telefonen mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Form, omfang, sjanger mm

Vi ser for oss en heftet fagbok på 200 sider eller noe mer. Det kan være aktuelt med enkelte illustrasjoner for å bryte opp teksten og tydeliggjøre noen poenger. For eksempel kan vi bruke slektskart for å vise kompleksiteten i en transnasjonal storfamiliekonflikt, eller for å understøtte gjennomgangs-casene.

Annen litteratur på markedet

I Norge finnes det en betydelig kunnskapsbase i det praksisfeltet som har vokst fram under overskriften «tvangsekteskap» de siste 20 årene. Denne praksiskunnskapen er imidlertid i svært liten grad dokumentert skriftlig. Et visst unntak er Bokkollektivet ved Oslo krisesenter som har laget noen «grå» rapporter.⁴ En sentral ambisjon med dette prosjektet er nettopp å systematisere og formidle spisskompetanse fra praktikere, koblet med kunnskap fra flere forskningsprosjekt som hittil kun er publisert i rapportformat.

Det finnes ikke norske fagbøker om konflikter og vold i klassisk patriarkalske familier. Lill Saloles bok *Krysskulturelle barn og unge*⁵ trekker opp et langt bredere lerret, både empirisk og teoretisk. Boka er imidlertid en nyttig referanse for vår bok, ved at den for eksempel behandler identitet, diskrimineringserfaringer, migrasjon og flukt på en grundigere måte. Det samme gjelder for Marianne Skyttes lærebok, *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*.⁶

Det er generelt mangel på oppdatert faglitteratur om vold i nære relasjoner i Norge, og vold i etniske minoritetsfamilier berøres i svært liten grad i den litteraturen som finnes. Dette gjenspeiler etter vår mening en generell tendens i både praksis- og forskningsfeltet, der menns partnervold mot kvinner i majoritetsfamilier har vært i fokus. Antologien *Vold mot kvinner* fra 2014 presenteres som lærebok.⁷ Denne har ett kapittel om æresrelatert vold, som er skrevet av politikvinnen Nina K. Bjørlo. Bjørlo har uten tvil mye kompetanse på sitt felt, men kapitlet er summarisk. Unni Wikans to bøker om æreslogikken i en norsk og svensk kontekst er basert på rettssaker om såkalte æresdrap og knytter i liten grad an til egen empirisk forskning.⁸ Endelig vil vi nevne at våre tema berøres i noen mer

Leder for Hjelpekilden (en organisasjon som støtter avhoppere fra lukkede trossamfunn), Hilde Langvann, vil også være en viktig samtalepartner.

⁴ Dullum, Jane og Mettenes, Kristin (2010) «Første dagen var jeg redd – men glad også» Bokkollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap. Oslo krisesenter.

⁵ Lill Salole (2013). *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal. Akademisk

⁶ Marianne Skytte (2008), *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

⁷ Kjersti Narud (red.) *Vold mot kvinner*, Cappelen Damm Akademisk, 2014

⁸ Unni Wikan (2008), *Om ære*. Oslo: Pax forlag; Unni Wikan (2003) *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget

dokumentariske eller meningsbærende bøker skrevet «innenfra», som for eksempel Sarita Skagnes' biografi *Bare en datter* (2007)⁹ og Nazish Khans *Da himmelen falt* fra 2015.¹⁰

I Sverige og Danmark er det publisert enkelte bøker basert på praksiserfaringer fra.¹¹ Det skandinaviske markedet er for øvrig langt fra mettet på slik faglitteratur, og vår bok vil også kunne ha et marked i disse landene.

Det siste året har det blitt et visst fokus på barn og unges situasjon i såkalt lukkede trossamfunn, særlig utløst av boka om pastorsønnen Anders Torps oppvekst i en pinsekarismatisk menighet.¹² Vi er opptatt av å trekke paralleller mellom klassisk patriarkalske familier i minoritet og majoritet så langt det lar seg gjøre, gitt det begrensede kunnskapsgrunnlaget som finnes.

Forfatterne

Anja Bredal (hovedforfatter)

Anja har forsket på tvangsekteskap, æresrelatert vold og autoritære oppdragelsesformer i minoritetsfamilier siden 1996. Dette er kontroversielle temaer, og Anja har vært opptatt av å bidra med nyanser og kompleksitet, samtidig som budskapet skal være tydelig. Som oppdragsforsker er hun vant til å skrive for brukere og praktikere og til å formidle forskningsresultater i undervisning og mediesammenheng. Særlig holder hun mye foredrag for ansatte i barnevernet, skoler, helsetjenesten og politiet, og på flere emner ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Hun er godt kjent med internasjonal forskning og debatt rundt bokas tema.¹³

Kristin Mettenes

Kristin har ledet Bokkollektivet¹⁴ siden starten i 2007 og har utformet tiltakets faglige plattform og verdigrunnlag. Hun er utdannet barnevernspedagog og familieterapeut, med videreutdanning i barne- og ungdomsvern, samt barnevern og etniske minoriteter. Kristin har sin familieterapeut-utdanning fra Kempler-instituttet og har hentet mye inspirasjon derfra i arbeidet med Bokkollektivets faglige profil.

⁹ Sarita Skagnes/Lene Wikander (2007). *Bare en datter*. Gyldendal

¹⁰ Nazish Khan (2015) *Da himmelen falt. Om retten til å velge hvem man skal gifte seg med*, Pax forlag

¹¹ Sevil Bremer, Monica Brendler-Lindqvist og Björn Wrangsjö (2006), *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete*. Stockholm, Rädda Barnens Förlag; Nielsen, Farwha (2011) *Tværkulturel konfliktmægling. Familiekonflikter blandt etniske minoritetsborgere*. Hans Reitzels forlag; Loua, Inge (2012) *Når Aicha løber hjemmefra. Psykosocialt arbejde med etniske minoritetspiger*. Hans Reitzels forlag.

¹² Tonje Egedius (2016) *Jesussoldaten. Gutten som skulle vinne landet for Gud*, Cappelen Damm.

¹³ Anja Bredal (2014) «Ordinary vs Other violence? Conceptualising Honour Based Violence in Scandinavian Public Policies» in Gill, Roberts and Strange (eds) *Honour killing and violence. Theory, policy and practice*, Palgrave Macmillan; Anja Bredal (2011) "Border control to prevent forced marriages: Choosing between protecting women and protecting the nation" I Gill A and Anitha S. (eds): *Contesting Forced Marriage: Introducing a human rights and social justice approach to issues of 'harmful practices'*, Zed Press.

¹⁴ Bokkollektivet er et tilbud til unge voksne minoritetskvinner som er på flukt fra familien grunnet tvang, trusler eller vold, herunder tvangsekteskap, enten før eller etter inngått ekteskap. Bokkollektivet ble offisielt åpnet 8. oktober 2007. Bokkollektivet er et tiltak som administrativt ligger under Oslo Krisesenter.